

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΘΛΗΤΩΝ: Η ΥΠΑΡΞΗ ΕΥΑΛΩΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Ιωάννα Πέρβου
ΠΔ 407/80 ΔΠΘ,
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ,
ΔΝ ΑΠΘ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αποτυπώσει το ισχύον εθνικό και διεθνές πλαίσιο σχετικά με το δικαίωμα στον αθλητισμό. Θα διατυπώσει τη θέση ότι η έλλειψη ενός ανθρωποκεντρικού δικαιώματος στον αθλητισμό ήταν επιβεβλημένη εξαιτίας της σωματειακής φύσης και δομής της αθλητικής έννομης τάξης. Περαιτέρω, θα εξετασθεί πώς η αρχή της αυτονομίας επιδρά στη διαμόρφωση του αθλητικού δικαίου και θα διερευνηθεί εάν έχει λειτουργήσει διαλυτικά για την προστασία δικαιωμάτων των αθλητών. Μέσα από την ενδελεχή εξέταση περιορισμών που επιβάλλονται σε ελίτ και επαγγελματίες αθλητές θα οδηγηθούμε στο συμπέρασμα πως οι εν λόγω κατηγορίες αποτελούν μια ευάλωτη ομάδα, όπου οι εγγυήσεις προστασίας των δικαιωμάτων τους είναι μειωμένες.

ABSTRACT

This research attempts to describe the current national and international legal framework as far as the right to sports is concerned. It will demonstrate the view that the absence of a humancentric right to sports was expected, taking in mind the collective nature and structure of the international sports legal order. Further, it will examine how the principle of autonomy has negatively affected the protection of athletes' human rights. Thorough examination of the restrictions imposed on elite and professional athletes will lead to the conclusion that these categories form a vulnerable group, since the threshold of their human rights protection is decreased.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννομη προστασία των δικαιωμάτων αθλητών/τριών χαρακτηρίζεται από μια σειρά ιδιαιτεροτήτων, κοινή αφετηρία των οποίων συνιστά η αυτονομία του αθλητικού δικαίου. Η πυρα-

μιδική δομή και κυριότερα η διάδραση της συγκεκριμένης δικαιοταξίας, αφενός με τις επιμέρους εθνικές έννομες τάξεις και αφετέρου με τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνθέτουν ένα εξαιρετικά δυσνόητο νομικό πεδίο. Σε αυτό το πλαίσιο, η ύπαρξη νομικού κατακερματισμού αποτελεί έλασσον πρόβλημα σε σχέση με την ανασφάλεια δικαίου που αντιμετωπίζουν τα υποκείμενα των δικαιωμάτων. Η ιδιότητα του αθλητή αποβαίνει επιβαρυντική για το υποκείμενο, στις περισσότερες των περιπτώσεων όπου καταγράφεται σύγκρουση κανόνα του αθλητικού δικαίου με διεθνώς αναγνωρισμένα δικαιώματα.

Επαναφέρεται, λοιπόν, το ζήτημα της αποτελεσματικής και πλήρους προστασίας των δικαιωμάτων των αθλητών, ακόμη και εάν το τίμημα θα ήταν η αναδίπλωση της υφιστάμενης αυτονομίας της *lex sportiva*. Προς το παραπάνω συμπέρασμα συναινεί και η νομολογία περιφερειακών δικαιοδοτικών οργάνων. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) έχει διαμορφώσει ήδη ένα προστατευτικό πλαίσιο στηριζόμενο στις βασικές οικονομικές ελευθερίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), θέτοντας όρια στους περιορισμούς που δύνανται να επιβληθούν σε αθλητές. Πιο πρόσφατα, ζητήματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της *lex sportiva* εξετάστηκαν και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η υπόθεση *Mutu και Pechstein κατά Ελβετίας*¹ ενώπιον του ΕΔΔΑ αποτελεί ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όπου αποτυπώνεται ο παραπάνω προβληματισμός. Πρόκειται για μια απόφαση σταθμό που δεν επιβεβαιώνει μόνο τους δυσανάλογους περιορισμούς που επιβάλλονται ενίοτε στις ατομικές ελευθερίες των αθλητών, αλλά στοιχίζεται εν πολλοίς με το δικανικό συλλογισμό του ΔΕΕ θέτοντας και αυτό τα όρια προστασίας της έννομης τάξης της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Έτσι, διαμορφώνεται ένα ρευστό νομικό πλαίσιο όπου η αθλητική έννομη τάξη καλείται να συνυπάρξει με άλλες δικαιοταξίες και επάλληλα καθεστώτα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στα παραπάνω προστίθεται και η νομολογία του κατεξοχήν οργάνου απόδοσης αθλητικής δικαιοσύνης. Το Αθλητικό Διαιτητικό Δικαστήριο (ΑΔΔ) έχει κληθεί να αποφανθεί επί υποθέσεων που χαρακτηρίζονται από τον πολυσύνθετο χαρακτήρα τους. Έτσι, η νομολογία του τοποθετείται στην αιχμή του δόρατος, αφού έρχεται να εξισορροπήσει ανάμεσα στην προστασία των συμφερόντων αθλητών και να διασφαλίσει την αυτονομία της έννομης τάξης που υπηρετεί.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αποδείξει ότι τα δικαιώματα των αθλητών γνωρίζουν αυστηρότερους περιορισμούς εξαιτίας της ιδιότητας αυτής του υποκειμένου, και δομείται ως εξής. Πρώτον, γίνεται μια σύντομη επισκόπηση των δογματικών ιδιαιτεροτήτων της αθλητικής έννομης τάξης, με έμφαση στον τρόπο λειτουργίας και ανάπτυξης στην αρχή της αυτονομίας (α). Εν συνεχεία, αναλύονται οι περιορισμοί που τίθενται σε βασικές ατομικές ελευθερίες αθλητών, όπως η οικονομική ελευθερία (ως πτυχή της ελεύθερης ανάπτυξης προσωπικότητας), η πρόσβαση στο φυσικό δικαστή και οι συνέπειες στην αποτελεσματικότητα απονομής δικαιοσύνης και τέλος ο σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (β). Τέλος, υποστηρίζεται ότι οι ελίτ αθλητές αποτελούν μια ευάλωτη ομάδα που χρήζει πληρέστερης έννομης προστασίας, αφενός προσαρμοσμένης στις ιδιαιτερότητες της αθλητικής έννομης τάξης και αφετέρου σύμφωνης με τα ελάχιστα όρια προστασίας που θέτει το διεθνές καθεστώς ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται σε αποφάσεις σταθμούς διεθνών και περιφερειακών δικαιοδοτικών οργάνων, χωρίς να επιδιώκεται μια εξαντλητική παρουσίαση του συνόλου της νομολογίας.

¹ ΕΔΔΑ, *Mutu & Pechstein κατά Ελβετίας*, Αρ. 40575/10, 67474/10, 02.10.2018.

II. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Η δομή του αθλητικού δικαίου παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες, καθότι το σύστημα οργάνωσης είναι ιδιωτικής προέλευσης², ενώ παράλληλα υφίσταται και δημόσια μέριμνα σχετικά με την προστασία των αθλητικών δραστηριοτήτων, η οποία είτε λαμβάνει τη μορφή συνταγματικής κατοχύρωσης³, είτε αναλύεται σε έντονη κρατική εποπτεία, απουσία συνταγματικού ερείσματος. Πρόκειται για το λεγόμενο παρεμβατικό μοντέλο αθλητικής νομοθεσίας (the interventionist sports legislation model⁴) που απαντά ιδίως σε χώρες με ηπειρωτικό σύστημα δικαίου⁵. Υπογραμμίζεται ότι στην πλειοψηφία των εθνικών εννόμων τάξεων, η προστασία του αθλητισμού ρυθμίζεται από τον κοινό νομοθέτη, ενώ αντίθετα λίγες είναι οι δικαιοταξίες που δίδουν συνταγματικό έρεισμα στην προστασία του θεσμού, επηρεαζόμενες από την εθνική αθλητική τους παράδοση⁶.

Σε αμφότερες τις περιπτώσεις όμως, το ενδιαφέρον του νομοθέτη ανιχνεύεται στην προστασία της δραστηριότητας και την οργάνωσή της μέσα από νομικά πρόσωπα (υπό διάφορες ονομασίες, όπως ομοσπονδία, σωματείο, ένωση κ.λπ.). Η ιδιότητα του ατόμου ως αθλήτη και κατά συνέπεια ως υποκειμένου δικαιωμάτων και υποχρεώσεων δεν βρίσκεται στο επίκεντρο. Αυτή η επιλογή νομοθετικής προσέγγισης είναι απόλυτα λογική, καθώς απηχεί την ιστορική εξέλιξη της παρέμβασης του κράτους στις αθλητικές δραστηριότητες⁷.

1. Η προστασία του αθλητισμού στην ελληνική έννομη τάξη

Σε αυτό το πλαίσιο, η περίπτωση της ελληνικής έννομης τάξης αποτελεί θετική εξαίρεση και «μεταπολιτευτική καινοτομία»⁸. Ο συντακτικός νομοθέτης θεσπίζει την προστασία του αθλητισμού και προχωρά σε ρητή μνεία της κρατικής εποπτείας. Συνεπώς, προσδιορίζει με σαφήνεια τα συνταγματικά όρια προστασίας του αθλητικού φαινομένου⁹. Αναλυτικά, το άρθρ. 16 παρ. 9 εδάφ. α' του Συντάγματος προβλέπει ότι ο αθλητισμός «τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους», ενώ στα εδάφ. β' και γ' διασαφηνίζεται περαιτέρω ο τρόπος άσκησης κρατικής εποπτείας. Συνεπώς, ο συντακτικός νομοθέτης επέλεξε να εισαγάγει συνταγματικό θεσμό, κάτι που γίνεται αποδεκτό από τη θεωρία¹⁰. Επισημαίνεται δε ότι ο συνταγματικός θεσμός αποτελεί εκείνο το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται και ασκούνται δικαιώματα σχετιζόμενα με το φαινόμενο

² Το αθλητικό δίκαιο μέχρι και τα millennials θεωρούνταν σύνολο νομοθετημάτων με εξειδικευμένες ρυθμίσεις σχετικά με το εργατικό και συμβατικό καθεστώς που διήπε τους επαγγελματίες αθλητές. Μάλιστα, ακριβώς αυτό το διάσπαρτο σύστημα διατάξεων λειτούργησε και ως απόδειξη ύπαρξης του διακριτού χαρακτήρα του αθλητικού δικαίου ως δικαϊκού κλάδου. T. Davis, *What is Sports Law?*, 11 *MarqSportsLRev*, 2000-2001, σελ. 211, 214, 219-225.

³ J. Soek, *Sport in national sports acts and constitutions: definition, ratio legis and objectives*, 6(3-4) *The International Sports Law Journal*, 2006, σελ. 28, 34.

⁴ R. Siekmann/J. Soek, *Models of Sport Governance in the European Union: The Relationship between State and Sports Authorities*, 10(3-4) *The International Sports Law Journal*, 2010, σελ. 93-94.

⁵ J.-L. Chappelet, *The Autonomy of Sport in Europe*, 2008, σελ. 26.

⁶ D. Panagiotopoulos, «The Greek Constitution Concerning Sport and Sports Federation», σε *Publication Committee festschrift for 60th birthday of Dr Kee-Young (επιμ.)*, *New Prospects of Sports Law*, 2013, 175-208, 175.

⁷ J.-L. Chappelet, *The Autonomy of Sport in Europe*, ό.π., σελ. 26.

⁸ Σ. Χριστοφορίδης, *Ο αθλητισμός στο Σύνταγμα*, ΙΔΕΑΔ, 2015, [link](#), (τελευταία πρόσβαση 17.09.2022).

⁹ Κ. Ρέμελης, *Νομική Φύση των Πειθαρχικών Αθλητικών Διαφορών*, 1994, σελ. 101-107, 101.

¹⁰ Α. Δημητρόπουλος, *Συνταγματικά Δικαιώματα* (τ. 3), 2^η έκδ., 2008, σελ. 55-57.

της αθλητικής δραστηριότητας. Ωστόσο, πέρα από την εγκαθίδρυση του θεσμού είναι πρόδηλη συντακτική επιλογή να ελλείπει οποιαδήποτε άλλη διευκρίνιση σχετικά με το ουσιαστικό πλαίσιο προστασίας του αθλητισμού. Για αυτό τον λόγο, υφίσταται ευρεία θεωρητική συζήτηση αναφορικά με τη δογματική ταξινόμηση και θεμελίωση των παρεπόμενων του θεσμού δικαιωμάτων.

Ειδικότερα, το ενδιαφέρον της θεωρίας εστιάζεται στο *status* προστασίας που δημιουργείται μέσα από τον θεσμό εγγύησης του άρθ. 16 παρ. 9 εδάφ. α΄ Συντάγματος. Διατυπώνονται απόψεις που υποστηρίζουν είτε την ύπαρξη κοινωνικού δικαιώματος (*status positivus*), είτε την ύπαρξη ατομικού δικαιώματος (*status negativus*), ενώ κατά μία τρίτη θέση το μόνο που συνάγεται με ασφάλεια μέσα από τη συνταγματική διάταξη είναι η υποχρέωση του κράτους να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες που θα επιτρέψουν την ακώλυτη αθλητική δραστηριότητα.

Κατά μία άποψη, κρίνεται πως αναδύονται αγώγιμες πτυχές δικαιωμάτων, το πραγματικό υπόβαθρο των οποίων σχετίζεται με αθλητικές πράξεις. Η άποψη αυτή στηρίζεται σε δύο παραδοχές. Πρώτον, επισημαίνεται πως το άρθ. 16 παρ. 9 Σ. καλύπτει μόνο τον ερασιτεχνικό αθλητισμό, κάτι που συνεπάγεται εξ αντιδιαστολής πως η επαγγελματική αθλητική δραστηριότητα εμπίπτει στο ευρύ κανονιστικό πεδίο του άρθ. 5 παρ. 1 Σ.¹¹ Δεύτερον, η ρητή αναφορά σε ενώσεις αθλητικών σωματείων στο άρθ. 16 παρ. 9 Σ. κατοχυρώνει σε συνδυασμό και με το άρθ. 12 παρ. 1 Σ. τον τρόπο συμμετοχής του ατόμου στην αθλητική δραστηριότητα. Επομένως, η κατοχύρωση αθλητικών νομικών προσώπων και η δυνατότητα άθλησης ως πτυχή της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας δημιουργούν ένα προστατευτικό πλέγμα και συνδιαμορφώνουν την αρνητική διάσταση του «δικαιώματος στην άθληση». Πρόκειται, δηλαδή, για μια ζώνη προστασίας σε οποιαδήποτε ενέργεια μπορεί να παρακωλύσει την επαγγελματική ή ερασιτεχνική άθληση.

Η παραπάνω θέση απηχεί κυρίως τη νομολογιακή εξέλιξη¹² και έχει δομηθεί μέσα από τα ειδικότερα ερωτήματα που έχουν τεθεί ενώπιον του εθνικού δικαστή¹³. Ωστόσο, απομακρύνεται από τη γραμματική ερμηνεία του άρθ. 16 παρ. 9 Σ. Σε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες θεσπίζεται αρνητικό-αμυντικό δικαίωμα υφίσταται ξεκάθαρη διατύπωση που δεν επιδέχεται διαφορετικής ερμηνείας. Για παράδειγμα, ο πορτογάλος συντακτικός νομοθέτης εισήγαγε με ενάργεια ατομικό δικαίωμα στον αθλητισμό, στο άρθ. 79 παρ. 1 του οικείου Συντάγματος προβλέπεται πως «[ο] καθένας έχει δικαίωμα στη φυσική αγωγή και τον αθλητισμό»¹⁴. Με τα παραπάνω δεδομένα είναι

¹¹ Αυτή η διάκριση μεταξύ ερασιτεχνικού και επαγγελματικού αθλητισμού και των διακριτών συνταγματικών τους ερεισμάτων εξυπηρετεί καταρχήν τη διαμόρφωση της δικανικής κρίσης που εντάσσει την επαγγελματική αθλητική δραστηριότητα στο κανονιστικό πλαίσιο της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και δη της συμβατικής ελευθερίας, λαμβάνοντας υπόψη και το ειδικότερο θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο που ερείδεται στο άρθ. 16 παρ. 9 Σ. Ακόμη, συμφωνεί και με τη *ratio* της ευρωπαϊκής έννομης τάξης, που απασχολήθηκε καταρχάς με αθλητικές υποθέσεις από τις οποίες απέρρεαν οικονομικές διαφορές. Βλ. αναλυτικά, ΟλΣτΕ 2526/2013· ΔΕΕ, *Union Royale Belge des Sociétés de Football Association ASBL v Jean-Marc Bosman* (1995) ECR 4921.

¹² Χαρακτηριστικά, ενώ το δικαίωμα στον αθλητισμό κατατάσσεται καταρχήν συστημικά στα κοινωνικά δικαιώματα, γίνεται δεκτό πως «δεν στερείται κανονιστικού περιεχομένου» και γεννά «αξίωση αποχής και όχι παροχής έναντι του κράτους», κάτι που εντόπισε πρώτα ο εθνικός δικαστής, Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 3η αναθεωρημένη έκδοση, 2006, σελ. 356-357.

¹³ Βλ. ενδεικτικά αποφάσεις που έθεσαν τα θεμέλια για τη μετέπειτα θεωρητική ανάλυση. Αφορούσαν διατάξεις που έθεταν περιορισμούς, είτε στη συμμετοχή αθλητών σε αγώνες, είτε στη μετεγγραφή τους σε αθλητικά σωματεία και κρίθηκαν αντισυνταγματικές. ΣτΕ 3699/1988, 4914/1988, 963/1991.

¹⁴ Artigo 79 “Todos têm direito à cultura física e ao desporto”. “Everyone shall possess the right to physical education and sport”. Constitution of the Portuguese Republic [Portugal] 25 April 1976, [link](#), (τελευταία πρόσβαση 17.09.2022).

ορθότερο να υποστηριχθεί ότι «το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία του αθλητισμού ως εγγύηση θεσμού, εκ της οποίας –σε συνδυασμό με την ελευθερία άθλησης ως ειδικότερο περιεχόμενο της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας του άρθ. 5 παρ. 1 Σ.– προκύπτει και η ατομική ελευθερία του αθλουμένου, του φιλάθλου και των συλλογικών σωματειακών μορφών στον αθλητισμό»¹⁵. Βέβαια, η σχέση μεταξύ Σ. άρθ. 16 παρ. 9 και Σ. άρθ. 5 παρ. 1 απέχει πολύ από τη θεμελίωση θεσμού διαμέσου του οποίου καθίσταται δυνατή η απόλαυση δικαιωμάτων. Τουναντίον, το άρθ. 16 παρ. 9 Σ. λειτουργεί περιοριστικά, επιτρέποντας την έντονη κρατική εποπτεία στην ελεύθερη ανάπτυξη αθλητικής δραστηριότητας. Επομένως, το Σ. άρθ. 16 παρ. 9 δοκιμάζει το αμυντικό περιεχόμενο της προσωπικής ελευθερίας του Σ. άρθ. 5 παρ. 1. Υπογραμμίζεται, λοιπόν, ότι «η συνταγματική επιταγή του άρθρου 16 παρ. 9 [...] αποτελεί πρωτίστως το νομικό θεμέλιο, που δικαιολογεί τον περιορισμό στην άσκηση άλλων δικαιωμάτων, μεταξύ των οποίων και του ίδιου του δικαιώματος για ελεύθερη ανάπτυξη της ατομικής δραστηριότητας»¹⁶, ακριβώς γιατί ο αθλητισμός είναι εκείνη «η κοινωνική δραστηριότητα που διέπεται [όσο καμιά άλλη] από αυστηρούς και λεπτομερειακούς κανόνες συμπεριφοράς [και] έντονη ρυθμιστική υπερπλασία και υπερτροφία», γεγονός που θέτει τον ενεργό αθλητή (ερασιτέχνη ή επαγγελματία) να «τελεί εξ αντικειμένου σε ειδική δεσμευτική σχέση προς το κράτος»¹⁷.

Η δεύτερη θέση που αποτυπώνεται στη θεωρία, προσδιορίζει το κανονιστικό περιεχόμενο του Σ. άρθ. 16 παρ. 9, μέσα από τη δογματική του ένταξη στο σώμα του Συντάγματος. Τα *argumenta* που αναπτύσσονται ερείδονται τόσο στη γραμματική όσο και στη λογική-συστηματική ερμηνεία του συνταγματικού κειμένου¹⁸. Στην πρώτη περίπτωση αρκεί μόνη η παρατήρηση πως ελλείπει η διατύπωση εκείνη που θα παρέπεμπε σε αρνητικό δικαίωμα. Έτσι, σε επίπεδο γραμματικής ερμηνείας είναι δύσκολο να θεμελιωθεί η ύπαρξη *status negativus* στο Σ. άρθ. 16 παρ. 9. Σε επίπεδο λογική-συστηματικής ερμηνείας εμφανίζεται πως η προστασία του αθλητισμού τοποθετείται μεταξύ κοινωνικών δικαιωμάτων, συνεπαγόμενης της αντίστοιχης φύσης του δικαιώματος¹⁹.

Επιπρόσθετα, οι θιασώτες της ύπαρξης κοινωνικού δικαιώματος στον αθλητισμό στέκονται σε επίπεδο ουσίας στη συνταγματική αναφορά σε ενώσεις αθλητικών σωματείων, η συμμετοχή στα οποία συνιστά τον πυρήνα προστασίας της άθλησης. Συνακόλουθα, υποστηρίζεται ότι υφίσταται κοινωνικό δικαίωμα στην άθληση, όχι τόσο γιατί προβλέπεται η οργάνωση των δραστηριοτήτων μέσω των σωματείων, αλλά πρωτίστως γιατί η συνταγματική πρόνοια για ενισχύσεις υπό τη μορφή επιχορηγήσεων συντείνει στην ύπαρξη κοινωνικού κεκτημένου²⁰. Περαιτέρω, πέραν των νομικών επιχειρημάτων παρατίθενται επιχειρήματα που σχετίζονται με την κοινωνική διάσταση του αθλητισμού και την κατεξοχήν συλλογική του φύση²¹.

¹⁵ Δ. Σαραφιανός, «Άρθρο 16», σε Φ. Σπυρόπουλος, κ.ά. (επίμ), *Σύνταγμα Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2017, σελ. 410.

¹⁶ Α. Μαλάτος, *Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου*, β' έκδ., 2010, σελ. 141.

¹⁷ Κ. Ρέμελης, *Οι περιορισμοί της συμβατικής ελευθερίας στον επαγγελματικό αθλητισμό*, 6 Διδικ, 1994, σελ. 1293-1301, 1298.

¹⁸ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου Ι*, 1991, σελ. 197-198.

¹⁹ Α. Λοβέρδος, «Η Προστασία του Αθλητισμού ως ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα», σε *Proceedings of the 1st International Congress on Sports Law (December 11-13, 1992)*, 1993, σελ. 171-175· Ι. Πανταζάτος, «Ο Αθλητισμός στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα (1975, 1986, 2001, 2008)», σελ. 693, 697.

²⁰ Δ. Παναγιωτόπουλος, *Αθλητικό Δίκαιο, Συστηματική Θεμελίωση – Εφαρμογή*, 2005, σελ. 176.

²¹ Δ. Παναγιωτόπουλος, «Θεσμική Αυτονομία και Έννομη Τάξη στον Αθλητισμό», σε Δ. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Δίκαιο και Οικονομία του Αθλητισμού*, Τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδος, σελ. 1-63, 5.

Ακολουθώντας την παραπάνω συλλογιστική γραμμή, σημαντικό μέρος της θεωρίας καταλήγει πως μέσα από τη θεμελίωση κοινωνικού δικαιώματος είναι δυνατό να προκύπτει και η ύπαρξη ατομικού –αμυντικού– δικαιώματος²². Ωστόσο, η παραπάνω συλλογιστική *a minori ad majus* παραβλέπει πως στο επίκεντρο της συνταγματικής προστασίας δεν τίθεται ο ασκών αθλητισμός, αλλά ο αθλητισμός ως ανθρώπινη δραστηριότητα. Και ακόμη, η παραπληρωματική σχέση ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων δεν συνεπάγεται αυτονοήτως την ύπαρξη αρνητικής διάστασης σε κάθε κοινωνικό δικαίωμα²³.

Από την παραπάνω συζήτηση εξάγονται ασφαλώς δύο συμπεράσματα: πρώτον η δογματική ταξινόμηση του δικαιώματος στον αθλητισμό έχει ιδιαίτερο θεωρητικό ενδιαφέρον, χωρίς όμως να επηρεάζει κατ' ελάχιστο το επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας. Τούτο διότι ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με τον ασκούντα την αθλητική δραστηριότητα εμπίπτουν ευθέως στο κανονιστικό πεδίο του Σ. άρθ. 5 παρ. 1 και έτσι υφίσταται πλήρης έννομη προστασία²⁴. Δεύτερο, και ίσως κυριότερο, πως «τα υποκείμενα της αθλητικής έννομης τάξης, ως φορείς ατομικών δικαιωμάτων, περιορίζονται κατά την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών [...] από την ειδική συνταγματική διάταξη του άρθρου 16 παρ. 9 περί προστασίας του αθλητισμού ως θεσμού»²⁵.

2. Η νομική διάσταση της προστασίας του αθλητισμού σε αλλοδαπές έννομες τάξεις

Η ένταση της κρατικής διείσδυσης στον τομέα της άθλησης είναι εμφανής, ακόμη και εν τη απουσία συνταγματικής πρόβλεψης, καθώς στις περισσότερες εθνικές έννομες τάξεις επιλέγεται η ρύθμιση του αθλητικού θεσμού μέσω εθνικών νόμων, που προβλέπουν και προωθούν την αθλητική σωματειακή οργάνωση²⁶.

Σχετικά, χαρακτηριστικό παράδειγμα ιδιαίτερα αισθητής κρατικής παρέμβασης συνιστά η Γαλλία. Πιο συγκεκριμένα, η έλλειψη ρητής συνταγματικής προστασίας αντισταθμίζεται από το «καθεστώς ελεγχόμενης ελευθερίας» (*régime de liberté contrôlée*), δυνάμει του οποίου η σύσταση οποιουδήποτε νομικού προσώπου σχετιζόμενου με τον αθλητισμό, εξαρτάται από προηγούμενη έγκριση της διοίκησης²⁷.

Αντίστοιχα, σύμφωνα με τις διατάξεις L-131-14 του οικείου αθλητικού κώδικα, οι αθλητικές ομοσπονδίες εκτελούν υπηρεσίες της δημόσιας διοίκησης (*exécution de service public administratif*) και για αυτό το λόγο η λειτουργία τους λαμβάνει τη μορφή ανάθεσης και μεταβίβασης αρμοδιοτήτων από τον αρμόδιο υπουργό, με την έκδοση σχετικής κανονιστικής πράξης. Κατά συνέπεια, αν και είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, οι διαφορές που έγκεινται στην άσκηση δημόσιας εξουσίας που τους έχει αποδοθεί ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα των διοικητικών δικαστηρίων. Με αυτό το σκεπτικό, τα εθνικά δικαστήρια έχουν υιοθετήσει τη θέση ότι οι πράξεις που εκδίδονται από τις αθλητικές ομοσπονδίες κατ' ενάσκηση δημόσιας εξουσίας συνιστούν διοικητικές

²² Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο (Τρίτος Τόμος) Θεμελιώδη Δικαιώματα*, (5^ο έκδ), 2018, σελ. 280-281.

²³ M.-E. Butt et al., *Fundamental Social Rights in Europe* (European Parliament: Luxembourg 2000) 8.

²⁴ Δ. Γούλας, *Εργασιακές σχέσεις αθλητών, Η υπαγωγή των αθλητών στο πεδίο εφαρμογής του εργατικού δικαίου*, 2014.

²⁵ Α. Μαλάτος, *Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 147.

²⁶ Δ. Παναγιωτόπουλος, *Αθλητικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 49.

²⁷ J.-M. Duval, «Les caractéristiques juridiques du service public dans le domaine du sport», σε S. Montchaud/P. Dantin (επιμ.), *Le modèle sportif français, bilan et perspectives*, 2011, σελ. 50-51.

πράξεις. Όλα τα παραπάνω συνηγορούν προς την κρατούσα στη θεωρία άποψη πως η αυτονομία των εθνικών αθλητικών ομοσπονδιών στη Γαλλία υφίσταται μόνο κατ' ευφημισμό²⁸.

Αντίστοιχη φιλοσοφία διαπνέει και τη γερμανική έννομη τάξη, καθώς οι αθλητικές ομοσπονδίες και τα σωματεία απολαμβάνουν αυτονομία όπως αυτή καθιερώνεται στο άρθρο 9 I του γερμανικού Συντάγματος (Grundgesetz – GG) και εξειδικεύεται περαιτέρω στις διατάξεις του οικείου Αστικού Κώδικα. Εγγενή όρια της αυτονομίας, όμως, είναι οι διατάξεις αναγκαστικού δικαίου της γερμανικής δικαιοταξίας και ιδιαίτερα όσες εισάγουν απαγόρευση ή σχετίζονται με τη φαρμακοδιέγερση. Συνακόλουθα, και σε αυτή την περίπτωση περιστέλλεται σημαντικά η αρχή της αυτονομίας και υφίσταται έντονη κρατική εποπτεία²⁹.

Συμπερασματικά, το υφιστάμενο νομικό καθεστώς προστασίας τους αθλητισμού σε εθνικό επίπεδο έχει διέλθει μια σαφή και σταθερή πρόοδο, η οποία υπαγορεύθηκε εν πολλοίς από τις ιστορικές περιστάσεις και τη νομολογιακή εξέλιξη. Κατά συνέπεια, παρά το γεγονός ότι η συνταγματική προστασία του αθλητισμού δεν αποτελεί τον κανόνα διεθνώς, και ενώ η νομοθετική προσέγγιση για την προστασία του θεσμού δεν είναι ευδιάκριτα οριοθετημένη, τυπολογικά και εννοιολογικά, η προστασία πράξεων ή παραλείψεων που άπτονται του αθλητικού δικαίου καθίσταται διαρκώς ευρύτερη.

3. Η πυραμιδική δομή του αθλητικού δικαίου

Ενώ σε εθνικό επίπεδο το επίκεντρο του ενδιαφέροντος εντοπίζεται στον τρόπο προστασίας του αθλητισμού και τις θεσμικές εγγυήσεις που θέτει κάθε έννομη τάξη, δεν ισχύει το ίδιο σε διεθνές επίπεδο. Έτσι, παρά το γεγονός πως η εκάστοτε υφιστάμενη κρατική εποπτεία εντάσσει τον αθλητισμό τρόπον τινά στη σφαίρα του δημοσίου δικαίου, οι έννομες σχέσεις που προκύπτουν από την αθλητική δραστηριότητα διέπονται και δομούνται με όρους ιδιωτικού δικαίου (γενικές αρχές δικαίου των συμβάσεων, εργατικού δικαίου κ.λπ.)³⁰. Άλλωστε, η ρύθμιση των οικονομικών σχέσεων που απέρρεαν από τον επαγγελματικό αθλητισμό αποτέλεσε ιστορικά ένα από τα πρώτα νομικά ερωτήματα με διασυννοριακό χαρακτήρα που έδωσε το έναυσμα για την ανάπτυξη του αυτοτελούς κλάδου του αθλητικού δικαίου³¹.

Διαμορφώνεται, λοιπόν, μια «ιδιόμορφη» έννομη τάξη με μικτό χαρακτήρα ρυθμίσεων, όπου συνυπάρχουν έντονες επιρροές δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα ιδιαίζον σχήμα, που καθιστά τη δομή του αθλητικού δικαίου *sui generis*³². Σε αυτό το πλαίσιο, το αθλητικό δίκαιο ορίζεται και ως «*σύνολο αρχών που δημιουργήθηκαν από διασυννοριακούς νομικούς κανόνες*»³⁴.

Ειδικότερα, η δόμηση του αθλητικού δικαίου με όρους ιδιωτικού δικαίου δεν συνιστάται μόνον

²⁸ J.-P. Callède, *Les Politiques du Sport en France*, 52(2) L' Année Sociologique, 2002, σελ. 437-457, 457.

²⁹ D.-R. Martens/A. Engelhard, «Germany», στο A. Gurovits (επιμ.), *The Sports Law Review*, 2015, σελ. 84-107, 84-87.

³⁰ M. Papaloukas, «Policy, European Sports Law and Lex Sportiva», σε D. Panagiotopoulos (ed.), *Sports Law, An Emerging Legal Order, Human Rights of Athletes*, 2009, σελ. 216-224, 217.

³¹ G. Wong, *Essentials of Sports Law*, 2010, σελ. 105-151, 369 επ.

³² Κ. Ρέμελης, *Νομική Φύση των Πειθαρχικών Αθλητικών Διαφορών*, ό.π. σελ. 102.

³³ Ως διασυννοριακός αποδίδεται ο όρος «transnational», προκειμένου να αποδοθούν έννομες σχέσεις που εκτείνονται πέραν της εμβέλειας των εθνικών εννόμων τάξεων, επειδή φέρουν στοιχεία διεθνικότητας.

³⁴ K. Foster, *Is There a Global Sports Law?*, 2(1) Entertainment Law, 2003, σελ. 1-18, 2.

στα χρoσιδάνεια από το αστικό δίκαιο, αλλά πολύ περισσότερο στον τρόπο παραγωγής των κανόνων δικαίου. Η ειδοποιός διαφορά από τους λοιπούς δικαιοκούς κλάδους έγκειται στο γεγονός πως σε κάθε άθλημα οι κανόνες δικαίου τίθενται από τις αντίστοιχες παγκόσμιες ομοσπονδίες. Ακόλουθα, το δικαϊκό πλαίσιο που θέτουν οι παγκόσμιες αθλητικές ομοσπονδίες υιοθετείται από τις αντίστοιχες εθνικές. Ο βαθμός συμμόρφωσης των εθνικών ομοσπονδιών είναι ιδιαίτερα υψηλός –σχεδόν απόλυτος–, καθώς αποτελεί τη βασικότερη προϋπόθεση για να αναγνωριστεί μια εθνική αθλητική ομοσπονδία από την παγκόσμια και να είναι εφικτή η συμμετοχή των αθλητών κάποιας χώρας σε διεθνείς διοργανώσεις. Αυτό το σχήμα οδηγεί εντέλει στην εισαγωγή κανόνων δικαίου που έχουν θεσπιστεί από ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου (την παγκόσμια ομοσπονδία) στις επιμέρους εθνικές δικαιοταξίες.

Ακριβώς το ίδιο σχήμα επαναλαμβάνεται μεταξύ των παγκόσμιων αθλητικών ομοσπονδιών και της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ). Πιο συγκεκριμένα, οι παγκόσμιες ομοσπονδίες ολυμπιακών αθλημάτων ή αθλημάτων προς ένταξη στο πρόγραμμα των ολυμπιακών αγώνων οφείλουν να ακολουθούν κάποια *minima* που θέτει η ΔΟΕ. Συμπληρωματικά, κάθε κράτος που επιθυμεί να συμμετάσχει στους Ολυμπιακούς Αγώνες συστήνει Εθνική Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία οφείλει και εκείνη να υιοθετεί την Ολυμπιακή Χάρτα. Έτσι, το νομοθετικό πλαίσιο της ΔΟΕ τοποθετείται στην κορυφή της ιεραρχίας του αθλητικού δικαίου, η οποία παρουσιάζει τη μορφή της πυραμίδας που υπαγορεύει την κατά βαθμίδες παραγωγή κανόνων δικαίου³⁵. Ως αποτέλεσμα, το δίκαιο της ΔΟΕ διαχέεται και παρεισφρεί στις εθνικές έννομες τάξεις μέσω δύο οδών: Δηλαδή, τόσο σε επίπεδο οργάνωσης αθλήματος, όσο και σε επίπεδο οργάνωσης εθνικών ομάδων, οι κανόνες που διέπουν τους αθλητές περνούν μέσα από τη χοάνη της ΔΟΕ³⁶. Το παραπάνω σχήμα αποδίδει πρωτόλεια τη λεγόμενη «πυραμιδική δομή» του αθλητικού δικαίου³⁷.

Το πλαίσιο που σκιαγραφείται παραπέμπει σχηματικά στην κελσενική θεωρία της πυραμιδικής δομής του δικαίου. Ωστόσο, η αθλητική πυραμίδα ομοιάζει με την κελσενική κυρίως ως προς τις διακριτές βαθμίδες δικαιοπαραγωγής. Κατά τα λοιπά, και πέρα από τον ευθύ σχηματικό συσχετισμό μεταξύ της κελσενικής πυραμίδας και της δομής του αθλητικού δικαίου, η αθλητική πυραμίδα είναι υβριδική. Τούτο, διότι φέρει έντονα βεμπεριανά στοιχεία αναφορικά με την ιεραρχική δομή της οργάνωσης³⁸, αλλά και την οικονομική ηθική σκέψη που θεωρείται ότι συνετέλεσε στη δημιουργία της³⁹. Καταληκτικά, η μοναδικότητα στη δομή της αθλητικής έννομης τάξης εντοπίζεται στο ότι ενέχει στοιχεία ολοκλήρωσης εν τη απουσία διεθνούς διακρατικού οργανισμού, κάτι που εξηγεί τη μεγάλη συμμόρφωση των κρατών στο δίκαιο της ΔΟΕ και των διεθνών ομοσπονδιών⁴⁰.

Συνοψίζοντας, το αθλητικό δίκαιο σκιαγραφείται ως μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση δικαιοκούς

³⁵ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου Ι*, ό.π., σελ. 92.

³⁶ D. Panagiotopoulos, *Sports Law, Lex Sportiva & Lex Olympica*, 2011, σελ. 133.

³⁷ Δ. Γούλας, *Εργασιακές σχέσεις αθλητών*, ό.π., σελ. 3-5.

³⁸ Ν. Ιντζεσίλογλου, *Κοινωνιολογία του Δικαίου* (β' έκδ.) 2012, σελ. 327.

³⁹ G. Schuppert, «Law Without A State? A “New Interplay” Between State and Nonstate Actors in Governance by Rule Making», σε T. Risse (ed.), *Governance Without A State? Policies and Politics in Areas of Limited Statehood*, 2013, σελ. 65-88, 72-73.

⁴⁰ S. Szymanski/S. Ross, *Governance and Vertical Integration in Team Sports*, 25(4) Contemporary Economic Policy, 2007, σελ. 616-626, 622· O. Budzinski/S. Szymanski, *Are restrictions of competition by sports associations horizontal or vertical in nature?*, Ilmenau Economics Discussion Paper no 86 (2014), [link](#), (τελευταία πρόσβαση 17.09.2022), σελ. 12-13.

τομέα, ο οποίος φέρει χαρακτηριστικά ιδιωτικού δικαίου, επιδέχεται ιδιαίτερα έντονης κρατικής παρέμβασης και ταυτόχρονα έχει αυταπόδεικτη διεθνή εμβέλεια⁴¹. Έτσι μέσα από αυτό το τρίπτυχο, ο κλάδος του αθλητικού δικαίου υποβάλλεται σε μια εύθραυστη ακροβασία αφενός μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου και αφετέρου μεταξύ των εσωτερικών και της διεθνούς έννομης τάξης.

4. Η αυτονομία του αθλητικού δικαίου και η αθλητική έννομη τάξη (*lex sportiva*)

Αν και ο αθλητισμός είναι έννοια «πρωτεϊκή», δηλαδή πρόκειται για έναν όρο ρευστό, το περιεχόμενο του οποίου καθορίζεται ανάλογα με το εκάστοτε ιστορικό πλαίσιο, οι αρχές και οι αξίες που τον διέπουν και συναποτελούν τη λεγόμενη «αθλητική ηθική» παραμένουν σταθερές και αναλλοίωτες, αποτελώντας σημείο αναφοράς και εκκίνησης σε κάθε μελέτη⁴². Έτσι, η νομική ορολογική αποτύπωση του αθλητισμού παραμένει επί σκοπώ νεφελώδης. Ο εκάστοτε νομοθέτης, αποδεχόμενος την εξωνομική του διάσταση, ορίζει μόνον εκείνες τις πτυχές του φαινομένου που καλείται να ρυθμίσει και αποφεύγει να προχωρήσει σε έναν θετικό, αυτοτελή ορισμό της έννοιας. Η πολυσυλλεκτικότητα του φαινομένου που αντανακλάται και στον ορισμό καθιστά τον κλάδο διεπιστημονικό, στον βαθμό που εμποτίζεται με εργαλεία φιλοσοφικά, κοινωνιολογικά, της αθλητικής επιστήμης κ.λπ.⁴³.

Δεύτερον, παρά την οντολογική διάσταση του αθλητισμού και όλες τις ηθικές και πολιτικές συνεπαγόμενες διακλαδώσεις, οι διεθνείς δρώντες έχουν καταλήξει σε έναν κοινό κώδικα επικοινωνίας, που απέχει έτη φωτός από το επίπεδο συνεργασίας που έχει επιτευχθεί σε άλλους τομείς. Η συνεργασία προκύπτει επί της αρχής απροβλημάτιστα λόγω της ανάγκης κοινών, εναργών και εύληπτων κανόνων διεξαγωγής των αθλημάτων⁴⁴.

Νομική αποτύπωση αυτών των δύο σημείων είναι η συμμόρφωση των υποκειμένων του διεθνούς δικαίου (i.e. κρατών και διεθνών οργανισμών) με κανόνες που τίθενται από τα όργανα νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου. Η ΔΟΕ και οι παγκόσμιες αθλητικές ομοσπονδίες κατέχουν ευρεία νομοθετική δικαιοδοσία⁴⁵, ενώ δεν είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και πολύ δε περισσότερο υποκείμενα διεθνούς δικαίου⁴⁶. Στη διεθνή ορολογία αναφέρονται συχνά ως «διεθνή υβριδικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου» (*global hybrid public-private bodies*)⁴⁷. Εν

⁴¹ Ο James Nafziger σημειώνει πως ήδη από τον 18^ο αιώνα εθνικά δικαστήρια ανατρέχουν σε κανόνες διεθνούς δικαίου προκειμένου να αποφανθούν σχετικά με υποθέσεις αφορούσες αθλητική δραστηριότητα. Παρά το γεγονός πως στη συνέχεια η προσφυγή σε γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου ατόνησε και τα εθνικά δικαστήρια απέφευγαν μέχρι πρόσφατα την εκδίκαση υποθέσεων με διεθνή χαρακτήρα, ο Nafziger επιχειρεί μέσα από την ιστορική ανάλυση να αποδείξει πως το αθλητικό δίκαιο θεμελιώνεται εξίσου και μέσα από τις γενικώς παραδεδεγμένες αρχές του διεθνούς δικαίου. Συνεπώς, η διεθνοποίησή του είναι σχεδόν νομοτελειακή. J. Nafziger, *Globalizing Sports Law*, 9(2) *MarqSportsLawRev* (1999), σελ. 225, 230.

⁴² Κ. Ρέμελης, «Η ιδιαιτερότητα του αθλητισμού στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», σε *Τμητικός Τόμος Καθηγητή Ιωάννη Βούλγαρη*, 2011, σελ. 273-329, 281.

⁴³ Α. Μαλάτος, *Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 61-62.

⁴⁴ Κ. Foster, *Global Sports Law Revisited*, 17(4), *Entertainment & Sports Law Journal* (2019), σελ. 1, 3.

⁴⁵ J. Anderson, *An Accident of History: Why the Decisions of Sports Governing Bodies Are Not Amenable to Judicial Review*, 35(3), *Common Law World Review* (2006), σελ. 173, 176.

⁴⁶ L. Freeburn, *Regulating International Sport, Power, Authority and Legitimacy*, 2018, σελ. 19, 26.

⁴⁷ L. Casini, *Global Hybrid Public-Private Bodies: The World Anti-Doping Agency (WADA)*, 6(2) *International Organizations Law Review* (2009), σελ. 421.

ολίγοις, η ΔΟΕ και οι διεθνείς ομοσπονδίες θέτουν ένα σύνολο κανόνων δικαίου που έχει εξ ορισμού διεθνή (ή έστω περιφερειακή) εμβέλεια⁴⁸.

Συνεπώς, το αθλητικό δίκαιο είναι ένας από τους τομείς που έχει επιτευχθεί ένας εξαιρετικά σημαντικός βαθμός διεθνούς ολοκλήρωσης, απέχοντας από την παραδοσιακή οριζόντια και διάχυτη οργάνωση του διεθνούς δικαίου. Για αυτό και υποστηρίζεται ότι «το αθλητικό δίκαιο έχει τη σημαντική ικανότητα να προάγει την εκτίμηση της ανάγκης για ένα ενιαίο διεθνές κράτος δικαίου, ιδίως σε μέρη του κόσμου όπου γενικά οι διεθνείς κανόνες δικαίου δεν αναγνωρίζονται, ενώ προάγει και την αίσθηση παγκόσμιας σύνδεσης και νομικής αρμονίας»⁴⁹. Ως άμεσο αποτέλεσμα της κάθετης οργάνωσης του αθλητικού δικαίου προκύπτει και η αυτονομία του κλάδου. Όπως αναφέρθηκε ήδη, η αρχή της αυτονομίας της αθλητικής έννομης τάξης συνιστά όριο στην κρατική εποπτεία, και αντίστροφα, ο κρατικός έλεγχος είναι το μόνο μέσο ελέγχου σε μια αυτορρυθμιζόμενη έννομη τάξη⁵⁰.

Ο θεμελιώδης ρόλος της αρχής για την ύπαρξη της έννομης τάξης αυτής καθαυτής εξαλείφει την πιθανή μεταξύ τους σχέση αιτίου-αιτιατού. Έτσι, δημιουργείται ανάμεσα στην έννομη τάξη και την αρχή της αυτονομίας μια αμφίδρομη, κυκλική σχέση όπου η ύπαρξη του ενός είναι αναγκαία για την ύπαρξη του άλλου και αντίστροφα⁵¹. Εγγυάται την ομοιόμορφη εφαρμογή του αθλητικού δικαίου, το οποίο μόνον έτσι είναι δυνατό να υφίσταται ως αυτοτελής δικαιοκός κλάδος. Επισημαίνεται λοιπόν ότι «το εξελισσόμενο σώμα [κανόνων δικαίου] της *lex sportiva*, που έχει καθιερωθεί [κυρίως] μέσα από τις αποφάσεις του Αθλητικού Διαιτητικού Δικαστηρίου είναι ένα ενδιαφέρον και σημαντικό παράδειγμα παγκόσμιου νομικού πλουραλισμού, μη στηριζόμενο σε κράτη, απορρέον από την επίλυση [...] διαφορών μεταξύ ιδιωτών»⁵².

Η αυτονομία ανάγεται σε πυρηνική αρχή του αθλητικού δικαίου, συνυφαινόμενη με την ύπαρξή του. Εκτός όμως από τον ρόλο της αρχής στην εξέλιξη του δικαιοκού τομέα, η αυτονομία εγγυάται και τη λειτουργική επιτυχία της αθλητικής έννομης τάξης. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η πρωταρχική ανάγκη ενός διακρατικού *modus operandi* ήταν και παραμένει η ύπαρξη και εφαρμογή κοινών επίσημων κανόνων σε κάθε άθλημα. Το σώμα αυτών των κανόνων, που αποδίδεται ως *lex ludica*, διέπεται από την αρχή της αυτονομίας. Την αρχή της αυτονομίας στη *lex ludica* επισφραγίζει και η Ολυμπιακή Χάρτα που προβλέπει ότι «κάθε διεθνής ομοσπονδία διατηρεί την ανεξαρτησία και αυτονομία της στη διακυβέρνηση του αθλήματός της»⁵³. Προφανώς, το εύρος της *lex ludica* είναι σημαντικά πιο περιορισμένο και στενό σε σχέση με τη *lex sportiva*, χωρίς αυτό να επηρεάζει τη βαρύτητά της στη διαμόρφωση και προαγωγή του αθλητικού δικαίου. Άλλωστε η *lex ludica* καταλαμβάνει αναποχώριστο κομμάτι της αθλητικής έννομης τάξης⁵⁴.

⁴⁸ L. Casini, «The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sport», σε A. von Bogdandy/I. Venzke (eds.), *International Judicial Lawmaking*, 2012, σελ. 439-470, 441.

⁴⁹ M. Mitten/H. Opie, *Sports Law: Implications for the Development of International, Comparative and National Law and Global Dispute Resolution*, 85 *TullRev* (2010), σελ. 269, 282.

⁵⁰ T. Serby, *Sports Corruption: Sporting Autonomy, Lex Sportiva and the Rule of Law*, 15(2) *Entertainment and Sports Law Journal* (2017), σελ. 1.

⁵¹ L. Reilly, *Introduction to the Court of Arbitration for Sport (CAS) & the Role of National Courts in International Sports Disputes, An Symposium*, 2012(1), *Journal of Dispute Resolution* (2012), σελ. 63, 77.

⁵² M. Mitten/H. Opie, *Sports Law*, ό.π., σελ. 289.

⁵³ IOC, *Olympic Charter* (IOC: Lausanne 2019) 55, art 25§2 *in fine*.

⁵⁴ K. Foster, «Lex Sportiva and Lex Ludica: the Court of Arbitration for Sport's Jurisprudence», σε R. Siekmann/J.

Συνοψίζοντας, η διεθνής ολοκλήρωση μέσα από την κάθετη οργάνωση, εκτός από υπόδειγμα για τη μετάβαση από τη διακρατική συνεργασία στη δημιουργία μιας ειδικής και αυτόνομης δικαιοταξίας, επιφέρει και απτές έννομες συνέπειες. Ενδεικτικά, η αλληλεπίδραση μεταξύ κανόνων αθλητικού δικαίου και του δικαίου προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και η δικαιοδοτική αρμοδιότητα σε τέτοιου είδους διαφορές είναι σημεία τομής –και πλέον τριβής– για το αθλητικό δίκαιο⁵⁵.

III. ΤΟ ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΘΛΗΤΩΝ

Το αθλητικό δίκαιο δομήθηκε γύρω από την ανάγκη αυτόνομης ρύθμισης των κανόνων των αθλητικών δραστηριοτήτων, γεγονός που εξηγεί ιστορικά την έλλειψη μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης, ή ορθότερα μιας προσέγγισης με τους αθλητές στο επίκεντρο. Η βαρύνουσα σημασία της αθλητικής δραστηριότητας αυτής καθαυτής, τόσο για τους αθλούμενους, αλλά και ευρύτερα για το κοινό, αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στη θέαση του αθλητικού δικαίου υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αναγκαία διάδραση μεταξύ των δύο δικαιοκλών κλάδων άρχισε να γίνεται εμφανής όσο περισσότερο εξελισσόταν ο αγωνιστικός αθλητισμός⁵⁶. Οι διαδικαστικοί κανόνες που άρχισαν σταδιακά να τίθενται σε ισχύ προκειμένου να διαφυλάξουν τη διαφάνεια και δικαιοσύνη σε διοργανώσεις υψηλού επιπέδου είχαν άμεσο αντίκτυπο στους συμμετέχοντες ελίτ αθλητές. Ομοίως, η θέσπιση ρυθμιστικών κανόνων στον επαγγελματικό αθλητισμό και ιδίως σε αθλήματα με μεγάλη απήχηση κατέδειξαν την ανάγκη προστατευτικών κανόνων για τους αθλητές.

Η παραπάνω προβληματική ανάγεται σε δισεπίλυτο γρίφο εάν αναλογιστεί κανείς ότι τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο δεν υφίσταται συμβατική αναφορά ή νομοθετική μνεία στα δικαιώματα των υψηλού επιπέδου αθλητών. Αντίθετα, υφίσταται ένα λεπτομερές πλέγμα υποχρεώσεων που οφείλουν να εκπληρώνουν, προκειμένου να διατηρούν τη δυνατότητα να διαγωνίζονται, το οποίο τίθεται από τα οικεία αθλητικά διοικητικά όργανα. Με άλλα λόγια, όχι μόνο δεν υπάρχει αθλητο-κεντρική προσέγγιση, αλλά στον αντίποδα οι αθλητές αντιμετωπίζονται ως αναπόσπαστο «μέρος του παιχνιδιού», καθώς είναι απαραίτητοι για τη διενέργεια αθλητικών διοργανώσεων.

1. Περιοριστικοί των δικαιωμάτων αθλητικοί διαγωνιστικοί κανόνες

Η παντελής έλλειψη εχεγγύων για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διασφάλιση της τήρησης διεθνώς αναγνωρισμένων κανόνων έγινε καταρχάς εμφανής στο πεδίο της έμφυλης ισότητας. Εξαιτίας του διαγωνιστικού διαχωρισμού (sex segregation) παρατηρήθηκε η θέσπιση αγωνιστικών κανόνων σε ευθεία αντίθεση με τα όσα επιτάσσει η αρχή μη διάκρισης⁵⁷. Ο

Soek (επιμ.), *Lex Sportiva: What is Sports Law?*, 2012, σελ. 123-128, 124.

⁵⁵ L. Casini, *The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sport*, 12(5) *German Law Journal* (2011), σελ. 1317-1340, 1318.

⁵⁶ S. Joseph, *Sport and the Law – Sport and Human Rights: Closer than you Think*, 35(4) *Alternative Law Journal* (2010), σελ. 235-236. Επισημαίνεται εύστοχα πως κατά την τελευταία εικοσαετία τα δικαιώματα των αθλητών απασχόλησαν ιδιαίτερα τα διεθνή fora, εξαιτίας και άλλων εξωγενών παραγόντων, όπως η άνοδος της τρομοκρατίας που καθιστούσε τις διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις πιθανούς στόχους.

⁵⁷ Για τον σεβασμό της έμφυλης ισότητας στον χώρο του αθλητισμού βλ. αναλυτικά: Ι. Πέρβου, *Έμφυλη ισότητα στον χώρο του αθλητισμού: Ανάλυση των υποθέσεων υπερανδρογοναιμίας*, 90 *ΔτΑ* (2021), σελ. 917-944.

διαγωνιστικός διαχωρισμός οδήγησε στην επιβολή διαφορετικών κανόνων μεταξύ ανδρικών και γυναικείων κατηγοριών, οι οποίοι σε αρκετές περιπτώσεις δεν εξυπηρετούσαν την οικονομία του παιχνιδιού. Αντίθετα, λειτούργησαν ως άλλοθι για την καταστρατήγηση της έμφυλης ισότητας στον χώρο του αθλητισμού, βάλλοντας ιδίως κατά των αθλητριών⁵⁸. Πέρα από τη μη τήρηση της αρχής της ισότητας χάριν της *lex ludica*, οι δυσανάλογοι περιορισμοί που επιβάλλονται σε θεμελιώδη δικαιώματα των αθλητών άρχισαν να διαφαίνονται πολύ σύντομα.

A. Η οικονομική ελευθερία των αθλητών

Η οικονομική ελευθερία των αθλητών αποτέλεσε ιστορικά πεδίο που ανέδειξε την τριβή μεταξύ αθλητικού δικαίου και προστασίας ατομικών ελευθεριών. Τούτο δεν συνέβη τυχαία, καθώς αποτελεί το σημείο που συντέμνονται το αθλητικό δίκαιο με την έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), δύο δικαιοταξίες που φέρουν τα χαρακτηριστικά της κάθετης οργάνωσης και ολοκλήρωσης, έχοντας αμφότερες αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο⁵⁹.

Τα όργανα της ΕΕ έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ένταξη θεμάτων που άπτονται του αθλητισμού στο δίκαιο της Ένωσης με θεσμικές παρεμβάσεις που καταγράφονται ιδίως από το 1970 και έπειτα. Το επίκεντρο του ενδιαφέροντος σε επίπεδο ευρωπαϊκού δικαίου εντοπίζεται στον σεβασμό των θεμελιωδών κοινοτικών ελευθεριών όπως αυτές προβλέφθηκαν από τη Συνθήκη της Ρώμης, και ιδίως στην ελεύθερη κυκλοφορία των αθλητών. Το κύριο μέλημα της ΕΕ είναι να διασφαλίσει ότι οι ενωσιακοί κανόνες είναι σεβαστοί από τις αθλητικές ομοσπονδίες, ενώσεις ή ομάδες, ούτως ώστε να δημιουργηθεί μια θεσμική σχέση μεταξύ των δύο εννόμων τάξεων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι αθλητισμός και ο επαγγελματικός αθλητισμός διέπονται από το ενωσιακό δίκαιο εφόσον έχουν οικονομικό πρόσημο υφίσταται αδήριτη ανάγκη σεβασμού μεταξύ των δύο δικαιοταξιών.

Οι παραπάνω προβληματικές έγιναν εμφανείς μέσα από υποθέσεις που κλήθηκε να εξετάσει το ΔΕΕ. Μια από τις πρώτες υποθέσεις που διαμόρφωσαν τη σχέση μεταξύ ενωσιακού και αθλητικού δικαίου θέτοντας τα κριτήρια συνύπαρξής τους ήταν η *Walrave v. Union Cycliste Internationale*⁶⁰, οπότε και το περιφερειακό δικαστήριο της Ουτρέχτης απέστειλε το 1974 προδικαστικό ερώτημα στο τότε Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) δυνάμει του άρ. 234 όπως ίσχυε. Το ΔΕΚ κλήθηκε να διερευνήσει εάν οι κανόνες της Διεθνούς Ποδηλατικής Ένωσης ήταν σύμφωνοι με τις διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας⁶¹. Σε αυτό το πλαίσιο, το ΔΕΚ αποκρίθηκε ότι τα αθλητικά θέματα εμπίπτουν στο

⁵⁸ J. Oldaker, *Gender Equality in Sports*, 9(1) *Widener Journal of Law, Economics & Race* (2018), σελ. 47-56, 49. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διαφοροποίηση κατηγοριών σε αγώνες στίβου, όπου για αρκετά έτη οι αθλήτριες δεν είχαν τη δυνατότητα να διαγωνιστούν χωρίς κάποιο ιδιαίτερο ή προφανή λόγο.

⁵⁹ J.-L. Chappelet, «The Autonomy of Sport and the EU», σε J. Anderson/R. Parrish/B. García (επιμ.), *Research Handbook on EU Sports Law and Policy*, 2018, σελ. 157-173.

⁶⁰ ΔΕΕ, 36/74 *Walrave and Koch v Union Cycliste Internationale* (1974) ECR 1405.

⁶¹ Η υπόθεση στρέφεται γύρω από την αγωγή που κατέθεσαν οι Ολλανδοί, Walrave και Koch, οι οποίοι ήταν επαγγελματίες βηματοδότες ρυθμού σε αγώνες ποδηλασίας με πεντάλ. Πιο συγκεκριμένα, οι ενάγοντες προπορεύονταν στους ποδηλατικούς αγώνες κινούμενοι με μοτοσυκλέτα, προκειμένου να δημιουργήσουν ένα κινούμενο κενό για τους ποδηλάτες και να μπορέσουν οι τελευταίοι να αναπτύξουν μεγάλες ταχύτητες. Εξαιτίας του σημαντικού τους ρόλου για τη διεξαγωγή του αγώνα, οι βηματοδότες συνάπτουν σύμβαση είτε με τον αθλητή, είτε με την ομοσπονδία ή ακόμα με κάποιο χορηγό. Μέχρι το 1970 οι κανόνες της διεθνούς ποδηλατικής ομοσπονδίας δεν είχαν κάποια πρόβλεψη για την εθνικότητα των βηματοδοτών. Ωστόσο, η Διεθνής Ποδηλατική Ομοσπονδία αναθεώρησε τους κανόνες

πεδίο ορισμού του κοινοτικού δικαίου στο μέτρο που υφίσταται οικονομική δραστηριότητα· ή αντίστροφα, μόνο όταν η αθλητική πρακτική είναι καθαρά αθλητικού ενδιαφέροντος δεν ελέγχεται από το ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο⁶².

Περαιτέρω, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η απαγόρευση εισαγωγής διακρίσεων που αντιβαίνουν στην ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων δεν καλύπτει μόνο τη νομοθετική δράση των κρατών, αλλά διαλαμβάνει κάθε κανόνα που αποσκοπεί στη συλλογική ρύθμιση εργασίας και ως εκ τούτου τους κανόνες που θέτουν αθλητικές ομοσπονδίες. Βάσει των ανωτέρω, το ΔΕΚ κατέληξε ότι οι κοινοτικοί κανόνες σχετικά με την ελεύθερη αναζήτηση και παροχή εργασίας τυγχάνουν πλήρους εφαρμογής και στο πεδίο του αθλητισμού. Ωστόσο, το ΔΕΚ θέσπισε την «αρχή εξαίρεσης του αθλητισμού» εξασφαλίζοντας μεγάλη αυτονομία στους αθλητικούς φορείς⁶³. Δημιουργήθηκε, έτσι, μια ιδιόζουσα σχέση μεταξύ των δύο κλάδων, όπου υφίσταται μεν η πλήρης εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, σεβόμενη ταυτόχρονα τις ειδικές περιστάσεις που προσδιορίζουν την αθλητική νομοθεσία⁶⁴.

Η απόφαση του ΔΕΚ έθεσε τα θεμέλια για τη σχέση των δύο εννόμων τάξεων, ορίζοντας ακροθιγώς τα μεταξύ τους όρια. Η αρχή εξαίρεσης του αθλητισμού αποτέλεσε σολομώντεια και προσωρινή λύση, δίχως να επιλύει όλα τα ζητήματα που προέκυπταν και δίχως να εγγυάται την τήρηση των κοινοτικών κανόνων⁶⁵. Η απόφαση που άλλαξε ριζικά το τοπίο στις σχέσεις μεταξύ ευρωπαϊκού και αθλητικού δικαίου είναι η *URBSFA et al. v. Bosman*, η οποία οδήγησε επί της ουσίας σε πλήρη αλλαγή στο σύστημα μεταγραφών της Ένωσης Ευρωπαϊκών Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών (Union of European Football Associations – UEFA)⁶⁶. Οι βασικές αλλαγές στον δικανικό συλλογισμό της *Bosman* αφικνούνται από δύο αυτονόητες παραδοχές σε επίπεδο ευρωπαϊκού δικαίου: Πρώτον, ότι απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας των εργαζομένων σε κράτη-μέλη της ΕΕ και δεύτερον ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται και την ελευθερία μετεγγραφών ποδοσφαιριστών εντός της Ένωσης. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, το Δικαστήριο δεν εξέτασε πλέον εάν η επίδικη δραστηριότητα είχε γνήσιο αθλητικό

προβλέποντας ότι αθλητής και βηματοδότης θα έπρεπε να έχουν την ίδια εθνικότητα. Το σκεπτικό της ομοσπονδίας ήταν ξεκάθαρο και σχετιζόταν ευθέως με τη *lex ludica*. Πιο συγκεκριμένα, η Διεθνής Ποδοπλητική Ένωση έκρινε ότι οι επίσημες διεθνείς διοργανώσεις και ιδίως τα παγκόσμια πρωταθλήματα προορίζονται για να είναι αγώνες μεταξύ εθνικών ομάδων. Συνεπώς, εξαιτίας του ισχυρού αγωνιστικού δεσμού μεταξύ ποδηλάτη και βηματοδότη, οι τελευταίοι όφειλαν να έχουν την ιθαγένεια της χώρας που εκπροσωπούν. Στην προκείμενη περίπτωση, οι βηματοδότες ήταν Ολλανδοί πολίτες που δούλευαν με Γερμανούς και Βέλγους αθλητές και προσέφυγαν τόσο κατά της Διεθνούς Ποδοπλητικής Ομοσπονδίας, όσο και κατά της ισπανικής ομοσπονδίας όπου θα διεξαγόταν το πρωτάθλημα.

⁶² Βλ. σχετικά και ΔΕΕ, *Gaetano Donà v Mario Mantero* (1976) ECR 1333.

⁶³ ΔΕΕ, *Union Nationale des Entraîneurs et Cadres Techniques Professionnels du Football (UNECTEF) v Georges Heylens et al.* (1987) ECR 4097.

⁶⁴ ΔΕΕ, *Igor Simutenkov v Ministerio de Educación y Cultura and Real Federación Española de Fútbol* (2005) ECR 2579.

⁶⁵ Μ. Παπαλουκάς, *Ευρωπαϊκή Αθλητική Αγορά, Θεωρία & Νομολογία*, σελ. 47-52.

⁶⁶ Η υπόθεση αφορά στον Βέλγο επαγγελματία ποδοσφαιριστή *Bosman* που έπαιζε το 1985 στην ομάδα της Λιέγης. Το 1988 μεταγράφηκε σε άλλη ομάδα και το 1990 του προτάθηκε η ανανέωση του συμβολαίου του με πολύ χαμηλές αποδοχές. Ο ποδοσφαιριστής αρνήθηκε και έπειτα από δικές του ενέργειες κατάφερε να έρθει σε συμφωνία με ομάδα της Γαλλίας, όπου του προσφέρονταν αποδοχές που τον ικανοποιούσαν. Ωστόσο, δεν έλαβε την μπλε κάρτα από την ποδοσφαιρική ομοσπονδία του Βελγίου και έτσι το συμβόλαιο λύθηκε. Ο *Bosman* προσέφυγε δικαστικά κατά του συστήματος μεταγραφών με το επιχείρημα ότι συνιστούσε περιορισμό στην ελεύθερη μετακίνηση εργαζομένων εντός της ΕΕ.

ενδιαφέρον ώστε να εμπίπτει στην «αρχή εξαίρεσης του αθλητισμού», αλλά εάν η δραστηριότητα έχει οικονομικό πρόσημο.

Πρόκειται επί της ουσίας για μια μεταστροφή στο σκεπτικό του Δικαστηρίου, η οποία δηλώνει ταυτόχρονα και την προτεραιότητα προάσπισης των κοινοτικών ελευθεριών έναντι της αυτονομίας του αθλητικού δικαίου. Κατ' αυτό τον τρόπο, στη μετά-Bosman εποχή αλλάζει εκ βάθρων η σχέση μεταξύ των δύο δικαιοκλάδων, καθώς συρρικνώνεται σημαντικά το πεδίο εφαρμογής της «αρχής εξαίρεσης του αθλητισμού»⁶⁷. Η συλλογιστική γραμμή που ακολουθεί το Δικαστήριο καταδεικνύει την ανάγκη να τεθούν όρια στην αρχή αυτονομίας του αθλητικού δικαίου, ιδιαίτερα δε όταν οι κανονισμοί που θέτουν τα αθλητικά διοικητικά όργανα προσκρούουν στις κοινοτικές ελευθερίες. Η απόφαση *Bosman* σηματοδότησε και την αλλαγή αντιμετώπισης από την ΕΕ αναφορικά με τη στάση της προς τις ευρωπαϊκές αθλητικές ομοσπονδίες, στον βαθμό που δεν επέδειξε ανοχή δυνάμει της αρχής εξαίρεσης, αλλά ενεπλάκη θετικά στη διαμόρφωση κανόνων.

Εξαιτίας της κάθετης δομής και ολοκλήρωσης που διέπει και τις δύο έννομες τάξεις, μια απόφαση όπως η *Bosman* που θα διαμόρφωνε τα μεταξύ τους όρια ήταν νομοτελειακά αναμενόμενη. Η *Bosman* αποτέλεσε σημείο ορόσημο, καθώς με αφορμή την ανάγκη προάσπισης των κοινοτικών ελευθεριών αναδείχθηκαν ζητήματα όπως ο περιορισμός των ατομικών ελευθεριών αθλητών –και δη της οικονομικής τους ελευθερίας– χάριν των κανόνων σωματειακής υφής που τίθενται από τα αθλητικά διοικητικά όργανα⁶⁸. Βέβαια, οι περιορισμοί που τίθενται στην οικονομική ελευθερία των επαγγελματιών και ελίτ αθλητών εμφανίζονται υπό πολλές μορφές. Το ζήτημα που απασχολεί ολοένα και περισσότερο πλέον θεωρία και νομολογία δεν είναι άλλο από τις συμβάσεις *sponsoring* που υπογράφουν οι ελίτ και επαγγελματίες αθλητές.

Πρόκειται για συμβάσεις ανταποδοτικής οικονομικής υποστήριξης μιας αθλητικής δραστηριότητας ενός αθλητή ή αθλητικού γεγονότος υπό τους όρους και το περιεχόμενο της σύμβασης και των εκεί τιθέμενων συμβατικών ρητρών⁶⁹. Ενώ καταρχήν το *sponsoring* αποτελεί θετική συνθήκη για τους αθλητές, με δεδομένο ότι τους αποφέρει σημαντικές οικονομικές απολαβές, η εξέλιξη αυτών των συμβάσεων δείχνει πως οι όροι και οι ρήτρες που περιέχονται σε αυτές περιορίζουν την οικονομική ανεξαρτησία και ελευθερία τους, τόσο αγωνιστικά όσο και στην ιδιωτική τους ζωή⁷⁰. Πέραν των ρητρών που αφορούν σε υποχρεώσεις παράλειψης, υποχρεώσεις ενέργειας και υποδείξεις καλής διαγωγής εντός και εκτός αγωνιστικού χώρου, οι ρήτρες απόδοσης και ευπρεπούς συμπεριφοράς φέρουν στο φως και άλλες μορφές των δυσανάλογων περιορισμών που τίθενται στους επαγγελματίες και ελίτ αθλητές.

Οι ρήτρες απόδοσης (*key performance indicators* – KPI) συνδέουν αυτόματα την οικονομική στήριξη των αθλητών με τις αποδόσεις εκείνων ή των ομάδων τους⁷¹. Οι ρήτρες προκύπτουν δυνάμει συγκεκριμένων δεικτών απόδοσης και συγκεκριμενοποιούν τις προσδοκίες του σπόνσορα. Επί της αρχής αυτές οι ρήτρες είναι θεμιτές ως προς το περιεχόμενό τους, εφόσον δικαιολογούνται

⁶⁷ S. Boyes, «Human Rights at the Intersection of EU Law and Sport», σε J. Anderson/R. Parrish/B. García (επιμ.), *Research Handbook on EU Sports Law and Policy*, 2018, σελ. 120-138.

⁶⁸ S. Van Den Bogaert, *Bosman: One for All*, 22(2), *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2015, σελ. 174-178, 176.

⁶⁹ Δ. Παναγιωτόπουλος, *Αθλητικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 538-540.

⁷⁰ Για το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο βλ. αναλυτικά και άρθρ. 33 παρ. 4 ν. 2725/1999.

⁷¹ A. Karg et al., *Strategic Sport Marketing*, (5th ed), σελ. 305.

από την ανάγκη οικονομικής διασφάλισης του σπόνσορα και θεωρείται ότι δίδουν ένα επιπλέον κίνητρο στους αθλητές για την επίτευξη υψηλότερων επιδόσεων. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις οι ρήτρες απόδοσης δημιουργούν ένα πιεστικό περιβάλλον στους αθλητές και υποστηρίζεται ότι είναι παράγων που οδηγεί σε φαρμακοδιέγερση (doping). Ομοίως, σοβαρά ερωτηματικά δημιουργούνται και όσον αφορά τις ρήτρες ευπρεπούς συμπεριφοράς (moral clauses). Η συλλογιστική πίσω από αυτές τις ρήτρες ξεκινά από τη γενική παραδοχή ότι η θετική εικόνα που έχουν οι καταναλωτές για έναν αθλητή συνεπάγεται και τη θετική διάθεσή τους προς το προϊόν που διαφημίζουν ή τον σπόνσορα που εκπροσωπούν⁷². Στη συντριπτική τους πλειονότητα, οι ρήτρες ευπρεπούς συμπεριφοράς επιτρέπουν στον σπόνσορα να υπαναχωρήσει μονομερώς από τη συμφωνία ή να την αναστείλει εάν ο αθλητής υποπέσει σε λάθος ηθικής, είτε κατά την αθλητική του δραστηριότητα είτε στην προσωπική του ζωή. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται η αυστηρή, ακόμη και ανεξήγητη, στάση από σπόνσορες προς αθλητές για συμπεριφορές που δεν είναι μεμπτές. Έτσι, η οικονομική τους ελευθερία είναι δυνατό να συρρικνώνεται και εξαιτίας συμπεριφορών που δεν σχετίζονται επουδενί με τις αθλητικές τους επιδόσεις ή αντίθετα να εντάσσονται σε ένα πλαίσιο εικονικού καθωσπρεπισμού για οικονομικούς λόγους⁷³.

B. Το δικαίωμα των αθλητών σε δίκαιη δίκη

Η οικονομική ελευθερία των επαγγελματιών και ελίτ αθλητών αποτέλεσε ένα από τα πρώτα σημεία τριβής ανάμεσα στην προστασία των ατομικών τους ελευθεριών και τους περιορισμούς που επιβάλλονται λόγω της αθλητικής τους δραστηριότητας. Προοδευτικά όμως, η προστασία της οικονομικής ελευθερίας ενδυναμώθηκε και δημιουργήθηκαν δικλείδες ασφαλείας, είτε νομοθετικά (π.χ. ευρωπαϊκή νομοθεσία), είτε μέσα από ατομικές προσπάθειες των αθλητών να διασφαλίσουν τα οικονομικά τους συμφέροντα⁷⁴. Από την άλλη πλευρά βέβαια, υπάρχουν θεμελιώδεις ατομικές ελευθερίες η προστασία των οποίων είναι διαχρονικά αμφίβολη. Σε αυτή την κατηγορία εμπίπτει και το δικαίωμα των αθλητών σε δίκαιη δίκη.

Οι ειδικότερες παράμετροι και στοιχεία της απονομής αθλητικής δικαιοσύνης δεν είναι δυνατό να αναλυθούν διεξοδικά στην παρούσα, αλλά το σκέλος της διασφάλισης δίκαιης δίκης σε αθλητικές διαφορές αποτελεί πάγιο αίτημα από μέρους των αθλητών, η πλήρης διασφάλιση του οποίου δεν έχει ακόμη επιτευχθεί⁷⁵. Το μείζον ερώτημα που τίθεται σχετικά είναι κατά πόσο οι αποφάσεις του ΑΔΔ διέπονται από τις γενικές δικονομικές αρχές της ίσης μεταχείρισης των διάδικων μερών, την αρχή της καλής πίστης και τις αρχές περί ορθής διαδικασίας (due process), όπως επί παραδείγματι η προηγούμενη ακρόαση αθλητή σε περίπτωση φαρμακοδιέγερσης. Τα ερωτηματικά σχετικά με το βαθμό προστασίας του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη συνδέονται, το πρώτον, με το γεγονός ότι η απονομή αθλητικής δικαιοσύνης έχει διαιτητικό χαρακτήρα. Έτσι, διατυπώνεται το ερώτημα εάν οι αρχές που προκύπτουν από τη νομολογία του ΑΔΔ δημιουργούνται κατ' εφαρμογή και αποτελούν

⁷² K. Buono, *Athletes Sacked by Moral Turpitude Clauses: Presumed Guilty unless Proven Innocent*, 41(2), *New England Journal on Criminal and Civil Confinement* (2015), σελ. 367-394, 379-380.

⁷³ Βλ. σχετικά και το ιστορικό του συμβολαίου μεταξύ του ελίτ αθλητή Tiger Woods και της εταιρείας Gillette. C. Kamenetsky, *The Need for Strict Morality Clauses in Endorsement Contracts*, 7(1), *Pace Intellectual Property, Sports & Entertainment Law Forum* (2017), σελ. 289-307, 301.

⁷⁴ Δ. Παναγιωτόπουλος, «Θεσμική Αυτονομία και Έννομη Τάξη στον Αθλητισμό», ό.π., σελ. 9-11.

⁷⁵ J. Cernic, *Fair Trial Guarantees before the Court of Arbitration for Sport*, 6(2) *Human Rights and International Legal Discourse* (2012), σελ. 259-293.

εξειδίκευση των γενικών ουσιαστικών και δικονομικών αρχών δικαίου στον χώρο της αθλητικής δικαιοσύνης⁷⁶. Με άλλα λόγια, εάν τα *principia sportiva* προσφέρουν ένα επαρκές επίπεδο προστασίας στους αθλητές.

Η νομολογία του ΑΔΔ αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό την πορεία που διήλθε το αθλητικό δίκαιο μέσα στα χρόνια και στην προτεραιότητα διασφάλισης της *lex ludica*, ακόμη και εάν αυτό ήταν σε ευθεία σύγκρουση με την προστασία δικαιωμάτων των αθλητών⁷⁷. Οι αποφάσεις του ΑΔΔ έχουν κατά καιρούς επικριθεί, αφού θεωρείται ότι δεν υφίσταται το επιθυμητό επίπεδο προστασίας (threshold of protection) και η απονομή αθλητικής δικαιοσύνης χαρακτηρίζεται από ουσιαστικές ανεπάρκειες και ελλείψεις. Προς αυτή την κατεύθυνση οδήγησε και το γεγονός ότι η αυτονομία που διέπει τον κλάδο μεταφράστηκε σε επίπεδο ΑΔΔ και σε δικονομική αυτονομία. Δηλαδή, το Αθλητικό Διαιτητικό Δικαστήριο επεξέτεινε τη θεμέλια αρχή της αυτονομίας και στο δικονομικό σκέλος, κρίνοντας εαυτο αρμόδιο να παρεκκλίνει ακόμα και από γενικές και κοινώς παραδεδεγμένες αρχές του δικαίου⁷⁸.

Η παραπάνω προβληματική αποτέλεσε το επίδικο στην εμβληματική απόφαση *Mutu & Pechstein κατά Ελβετίας* ενώπιον του ΕΔΔΑ. Σε αυτή την υπόθεση, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κλήθηκε να απαντήσει εάν το ΑΔΔ είναι ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο⁷⁹. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου απέρριψε τις αιτιάσεις των δύο αθλητών σχετικά με την ανεξαρτησία και αμεροληψία του ΑΔΔ, αλλά κατέληξε πως υπήρχε παραβίαση του άρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ για τη μία εκ των δύο προσφευγόντων, καθώς δεν είχε διεξαχθεί δημόσια ακρόαση που θα επέτρεπε και τη δημοσιοποίηση και έλεγχο της υπόθεσης, παρά το αίτημά της. Η μείζων σημασία της απόφασης δεν έγκειται στο πραγματικό σκέλος της υπόθεσης, αλλά στο γεγονός ότι το ΕΔΔΑ εισέρχεται σε έναν άτυπο δικανικό διάλογο με το ΑΔΔ υποδεικνύοντας δικονομικές αδυναμίες. Λαμβάνοντας υπόψη πως η έννομη τάξη της ΕΣΔΑ διέπεται από την αρχή της επικουρικότητας, το Δικαστήριο διαγιγνώσκει παραβίαση της Σύμβασης όταν το επίπεδο προστασίας από κράτος-μέλος είναι εμφανώς ανεπαρκές (manifestly deficient). Επομένως, ακόμη και η παραβίαση του άρ. 6 ΕΣΔΑ συνιστά αξιοσημείωτη υπόμνηση προς το ΑΔΔ σχετικά με τα όρια δικανικής και δικονομικής αυτονομίας⁸⁰. Παράλληλα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν και οι παρατηρήσεις του Δικαστηρίου σχετικά με τον καταχρηστικό χαρακτήρα που έχει ενίοτε η ρήτρα διαιτησίας στην οποία θεμελιώνεται η δικαιοδοσία του ΑΔΔ⁸¹.

Έτσι, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι κατά κανόνα η ρήτρα διαιτησίας δεν το αποκλείει από την εξέταση πιθανής παραβίασης δικαιωμάτων στο πλαίσιο αθλητικής διαφοράς. Κατ' αυτό τον τρόπο, το Στρασβούργο οριοθετεί με τη σειρά του τη σχέση του με την αθλητική έννομη τάξη, χωρίς να αποκλείει καταρχήν τις αθλητικές διαφορές από τη δικαιοδοσία του. Η σχέση μεταξύ ΑΔΔ και ΕΔΔΑ έχει λεπτά και ίσως δυσδιάκριτα όρια σε αντίστιξη με τη διαμορφωθείσα σχέση ανάμεσα στο αθλητικό και ενωσιακό δίκαιο· γεγονός που είναι εν πολλοίς αναμενόμενο, σκεπτόμενοι τη διαφορετική φύση των τριών εννόμων τάξεων.

⁷⁶ L. Casini, *The Making of a Lex Sportiva*, ό.π., σελ. 1332.

⁷⁷ *R v International Olympic Committee (IOC), International Weightlifting Federation (IWF), National Olympic Committee of Bosnia and Herzegovina & Weightlifting Federation of Bosnia and Herzegovina*, CAS 2000/A/297.

⁷⁸ *Mihaela Melinte v International Association of Athletics Federations (IAAF)*, CAS OG 00/015.

⁷⁹ *Mutu & Pechstein κατά Ελβετίας*, παρ. 100, 121.

⁸⁰ *Mutu & Pechstein κατά Ελβετίας*, κοινή διστάμενη γνώμη δικαστών Keller και Σεργίδη.

⁸¹ M. Ormond, *#WeDemandChange: Amending International Olympic Committee Rule 40 for the Modern Olympic Games*, 5 Case Western Law Journal of Law, Technology and the Internet (2014), σελ. 179-200.

Γ. Η προστασία ιδιωτικής ζωής των αθλητών

Η σχέση μεταξύ ΕΔΔΑ και ΑΔΔ άρχισε να σκιαγραφείται τα τελευταία μόλις χρόνια, κυρίως έπειτα από την απόφαση *Mutu & Pechstein*. Ωστόσο, το Συμβούλιο της Ευρώπης αποτελεί έναν από τους πιο ενεργούς δρώντες διεθνώς στο πεδίο νομοθέτησης του αθλητισμού. Σε αντίθεση με άλλους διεθνείς οργανισμούς, το Συμβούλιο της Ευρώπης επέδειξε ιδιαίτερη πρόνοια σε ζητήματα που άπτονται του αθλητισμού και τα ανέδειξε πέρα από τη *lex sportiva* σε ένα πλαίσιο προαγωγής του αθλητικού ιδεώδους στους κόλπους του⁸². Υπό αυτό το πρίσμα, τα θέματα φαρμακοδιέγερσης έχουν απασχολήσει εκτός από τα καθ' ύλη αρμόδια διεθνή αθλητικά διοικητικά όργανα και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Συνεπώς, οι πρακτικές φαρμακοδιέγερσης είναι σημείο επαφής μεταξύ των δύο εννόμων τάξεων.

Οι ρυθμίσεις που ισχύουν διεθνώς σχετικά με το doping αποτέλεσαν αντικείμενο ενασχόλησης του ΕΔΔΑ σε αποφάσεις όπου θίχτηκαν ιδίως πιθανές παραβιάσεις της προστασίας στην οικογενειακή και ιδιωτική ζωή των αθλητών. Η υπόθεση *Εθνικής Ομοσπονδίας Συλλόγων & Ενώσεων Αθλητών κ.ά. κατά Γαλλίας*⁸³ ήγειρε ποικίλα σχόλια και οδήγησε σε κριτική του ΕΔΔΑ για τη στάση που υιοθέτησε. Η υπόθεση σχετίζεται με τις διατάξεις του Κώδικα Αντι-Ντόπινγκ του Παγκόσμιου Οργανισμού Αντι-ντόπινγκ (World Anti-Doping Agency – WADA) (World Anti-Doping Code – WADC)⁸⁴, ο οποίος προβλέπει ότι οι ελίτ αθλητές παρέχουν στοιχεία τοποθεσίας και κατοικίας (whereabouts) σε διεθνείς και αθλητικές ομοσπονδίες και στη WADA, ώστε να ενταχθούν σε λίστα ελέγχων. Περαιτέρω, προβλέπεται ότι εάν ένας αθλητής της λίστας είναι απών σε τρεις συνεχόμενους ελέγχους ισοδυναμεί με παραβίαση ντόπινγκ. Ακολούθως, το 2010 η Γαλλία εξέδωσε κανονιστική πράξη που εναρμόνιζε τον εθνικό αθλητικό κώδικα με τις προβλέψεις του WADC⁸⁵. Μετά τη θέση σε ισχύ της κανονιστικής πράξης, αθλητικές ενώσεις και αθλητές μεμονωμένα προσέφυγαν από κοινού στο Conseil d'État επιδιώκοντας ακύρωση της πράξης, θεμελιώνοντας την επιχειρηματολογία τους στο δικαίωμα στην προσωπική και οικογενειακή ζωή, αλλά και στην ελευθερία μετακίνησης. Σε εθνικό επίπεδο, το γαλλικό ακυρωτικό έκρινε πως το μέτρο δεν ήταν δυσανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, δηλαδή την πρόληψη και καταστολή φαρμακοδιέγερσης, σημειώνοντας πως πρόκειται για συμμόρφωση του εθνικού δικαίου με διεθνείς κανόνες⁸⁶. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και ο δικανικός συλλογισμός του ΕΔΔΑ.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η δήλωση τοποθεσίας των αθλητών με ακριβή, λεπτομερή και ενπνευμένα στοιχεία για την καθημερινή τους μετακίνηση για επτά ημέρες την εβδομάδα επηρέαζε σημαντικά αυτούς και την οικογένειά τους. Θεώρησε όμως δικαιολογημένο τον χαρακτήρα του μέτρου και έκρινε πως δεν υπήρχε παραβίαση της ΕΣΔΑ, καθώς ο εθνικός νόμος ήταν προσβάσιμος, μπορούσαν να προσβλεφθούν οι συνέπειές του (foreseeable) και προέβλεπε τη δυνατότητα δικαστικής προστασίας για τους αθλητές. Το ΕΔΔΑ συμπλήρωσε ότι αντίστοιχες

⁸² Council of Europe, *The Council of Europe and Sport, Strategic Priorities for 2022-25*, (11 January 2022) Information Documents SG/Inf (2022)2.

⁸³ ΕΔΔΑ, *National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) κ.ά. κατά Γαλλίας*, Αρ. 48151/11 και 77769/13, 18.01.2018.

⁸⁴ WADA, *World Anti-Doping Code* (WADA: Montreal, 2018).

⁸⁵ Order no. 2010-379 on the health of athletes and the compliance of the sport code with the principles of the world anti-doping code, JORF no. 0089 (16 April 2010), 7157, 26.

⁸⁶ C. Jenart, *The Binding Nature and Enforceability of Hybrid Global Administrative Bodies' Norms within the National Legal Order: The Case Study of WADA*, 24(3) *European Public Law* (2018), σελ. 411-432.

προβλέψεις υπήρχαν και σε συμβατικά κείμενα της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης, με κύριο στόχο την προστασία της υγείας των αθλητών από τη φαρμακοδιέγερση. Έτσι, το ΕΔΔΑ κατέληξε πως η διάταξη είναι απαραίτητη σε μια δημοκρατική κοινωνία, αφενός για την προστασία επαγγελματιών αθλητών και αφετέρου για την αποτροπή των ερασιτεχνών από τη χρήση μη επιτρεπόμενων ουσιών.

Σε αυτή την υπόθεση επιχειρείται μια ιδιόζουσα στάθμιση από το Δικαστήριο. Εάν το υπό εξέταση εθνικό μέτρο δεν συνιστούσε μέσο συμμόρφωσης εθνικής έννομης τάξης με τις διεθνείς προβλέψεις φαρμακοδιέγερσης, τότε η συνεχής δήλωση τοποθεσίας, και συνακόλουθα η δυνατότητα επίσκεψης και ελέγχου ανά πάσα ώρα και στιγμή, δεν θα ήταν συμβατή με το γράμμα και πνεύμα της ΕΣΔΑ. Εδώ το Δικαστήριο προβαίνει σε μια στάθμιση μεταξύ της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των προφευγόντων και της πιθανής βλάβης της υγείας τους. Στην πραγματικότητα, όμως, η παραπάνω στάθμιση δεν αποδίδει με ακρίβεια την πλήρη εικόνα. Πρώτον, οποιαδήποτε στάθμιση στηρίζεται στο παράδοξο της περιστολής ενός δικαιώματος (προσωπική και οικογενειακή ζωή) με την πιθανότητα βλάβης ενός άλλου (προστασία της υγείας). Επιπρόσθετα, παραλείπει να συνυπολογίσει το γεγονός πως οι διατάξεις κατά της φαρμακοδιέγερσης δεν τίθενται μόνον για την προστασία υγείας των αθλητών, αλλά κατά κύριο λόγο για την προάσπιση της *lex sportiva* και την επίτευξη *fair play*. Έτσι, σε αυτή τη στάθμιση εμφιλοχωρεί και η ανάγκη μη χειραγώγησης αθλητικών διοργανώσεων με τη χρήση διεγερτικών ουσιών.

Ακόμη και εάν συμφωνήσει κάποιος στην ανάγκη προστασίας παιχνιδιού και αθλητών από τη φαρμακοδιέγερση, αναγνωρίζοντας την επικινδυνότητά της, και πάλι δεν παύει η συνεχής ενημέρωση τοποθεσίας και η δυνατότητα ελέγχου σε οποιοδήποτε τόπο και χρόνο αδιακρίτως να συνιστά σημαντική περιστολή της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του αθλητή. Η απόφαση του ΕΔΔΑ αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής αν και ήταν αναμενόμενη. Στο πεδίο του αντι-ντόπινγκ, η νομολογία του ΑΔΔ έχει παίξει καθοριστικό ρόλο. Πιο συγκεκριμένα, το Αθλητικό Διαιτητικό Δικαστήριο διαμόρφωσε με τις αποφάσεις του το πλαίσιο σχετικά με τη φαρμακοδιέγερση αθλητών. Λειτουργήσε δικαιοπαραγωγικά και καθόρισε *ex nunc* το δικαιοπαραγωγικό πλαίσιο. Ο Κώδικας της WADA δεν αποτελεί παρά κωδικοποίηση των αρχών που προέκυψαν από τη νομολογία του ΑΔΔ⁸⁷. Επομένως, η αθλητική έννομη τάξη παρουσίαζε ολοκληρωμένο καθεστώς γύρω από τη φαρμακοδιέγερση με πλήρη νομοθετική και νομολογιακή συμφωνία. Υπό αυτό το πρίσμα, το περιθώριο διαφοροποίησης του ΕΔΔΑ ήταν εκ προοιμίου ελάχιστο. Τα παραπάνω επιρρώνουν τη θέση ότι οι υπό κρίση δικαιοκάνονες είχαν ως πρωταρχικό στόχο τη διαφύλαξη της *lex ludica*, δημιουργώντας μια *lex sportiva* με επίκεντρο το άθλημα και όχι τους αθλητές. Ταυτόχρονα, επαναφέρει πιο επιτακτικά την ανάγκη μιας αντίρροπης τάσης –όπως το ΕΔΔΑ– που θα αποσκοπεί στην προστασία των αθλητών κατά κύριο λόγο.

IV. ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ: ΟΙ ΑΘΛΗΤΕΣ ΩΣ ΕΥΑΛΩΤΗ ΟΜΑΔΑ

Η σταχυολόγηση της νομολογίας οδηγεί αναμφίβολα σε δύο παραδοχές. Πρώτον, επιβεβαιώνει τον καίριο ρόλο της αρχής αυτονομίας στην αρμογή της αθλητικής έννομης τάξης. Δεύτερον, προκύπτει πως το αθλητικό δίκαιο δεν δομήθηκε με επίκεντρο τους αθλητές και για αυτό τον λόγο υφίστανται

⁸⁷ D. Goldsworthy, *Athletes' Rights under the World Anti-Doping Code: A Legitimate Public Interest*, 43(3) *Alternative Law Journal* (2018), σελ. 197-202.

σημαντικά κενά στην προστασία τους. Εάν αποδεχθούμε αυτές τις παραδοχές, τότε δεν είναι παράλογο να υποστηριχθεί ότι η αρχή της αυτονομίας λειτούργησε διαλυτικά για την προστασία των δικαιωμάτων των αθλητών, και πολύ περισσότερο για τους ελίτ και επαγγελματίες αθλητές.

Ειδικότερα, οι περιορισμοί των δικαιωμάτων ελίτ και επαγγελματιών αθλητών, με μόνη δικαιολογητική βάση αυτή τους την αθλητική ιδιότητα, είναι πολυάριθμοι σε σύγκριση με τις συνήθεις νομοθετικές προβλέψεις. Τα παραδείγματα της οικονομικής ελευθερίας, του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ή της προστασίας ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής αποτελούν ένα μέρος από τα περιοριστικά μέτρα που επιβάλλονται στους αθλητές υψηλού επιπέδου.

Τα παραπάνω δεδομένα θα μπορούσαν ίσως να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι οι ελίτ και επαγγελματίες αθλητές, επιλέγοντας αυτή τους την ιδιότητα, συμφωνούν ατύπως στην αποδοχή επιπλέον περιορισμών στις ατομικές τους ελευθερίες. Σε αυτό το συμπέρασμα προσιδιάζει και το σκεπτικό που υιοθέτησε το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Εθνικής Ομοσπονδίας Συλλόγων & Ενώσεων Αθλητών κ.ά. κατά Γαλλίας*. Αυτό το σκεπτικό ομοιάζει με τον δικανικό συλλογισμό σχετικά με τα δημόσια πρόσωπα και τη στάθμιση μεταξύ της ιδιωτικής τους ζωής και της ανάγκης πληροφόρησης του κοινού σε μια δημοκρατική κοινωνία. Ακόμη περισσότερο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η επιλογή αθλητικής καριέρας συνεπάγεται και την επιλογή της έναντι των λοιπών ατομικών ελευθεριών. Επομένως, θα μπορούσε να λεχθεί ότι οι αθλητές υψηλού επιπέδου συνιστούν κατηγορία αντίστοιχη με τα δημόσια πρόσωπα. Ωστόσο, η εφαρμογή της θεωρίας των προτιμώμενων ελευθεριών (*preferred freedoms*) στους ελίτ και επαγγελματίες αθλητές προσκρούει στο ότι η αθλητική ιδιότητα δεν περιλαμβάνει εξ ορισμού την έκθεση που λαμβάνουν τα δημόσια πρόσωπα⁸⁸. Αντίστροφα, οι ελίτ και επαγγελματίες αθλητές δεν δέχονται υπέρμετρους περιορισμούς μόνο στην ιδιωτικότητά τους, αλλά σε μια σειρά ατομικών ελευθεριών.

Εάν κριθεί δογματικά έωλη η συσχέτιση των υψηλού επιπέδου αθλητών με τη θεωρία των προτιμώμενων ελευθεριών, τότε προκρίνεται η θέση πως οι ελίτ και επαγγελματίες αθλητές αποτελούν μια ευάλωτη ομάδα που γίνεται αποδέκτης περιορισμών που απορρέουν από την αθλητική έννομη τάξη. Το στοιχείο που χρήζει διερεύνησης σε αυτό σημείο είναι ότι το υψηλό επίπεδο των αθλητών μπορεί να συνεπάγεται αναγνωρισιμότητα και καλό επίπεδο αποδοχών. Έτσι, η ευαλωτότητα της συγκεκριμένης ομάδας δεν είναι *prima facie* εμφανής⁸⁹. Τουναντίον, οι ελίτ και επαγγελματίες αθλητές θεωρούνται προνομιούχοι για αυτά που απολαμβάνουν. Ωστόσο, η ευαλωτότητά τους δεν έγκειται σε κάποιο χαρακτηριστικό τους στοιχείο, όπως η ανηλικότητα στα παιδιά, η πιθανότητα μητρότητας για τις γυναίκες, ή η διακινδύνευση των αιτούντων άσυλο. Αντίθετα, η ευαλωτότητά τους προκύπτει από την ατελή και υπό διαμόρφωση αθλητική έννομη τάξη, η οποία σκοπώντας στη διαφύλαξη των αρχών του παιχνιδιού έθεσε σε δεύτερη μοίρα την προστασία των αθλητών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια διογκωμένη αρχή της αυτονομίας, που λειτούργησε διαλυτικά για τα συμφέροντα των αθλητών. □

⁸⁸ F. Sahlai, *When Sports Stand Against Human Rights: Regulating Restrictions on Athletes; Speech in the Global Sports Arena*, 38(1) *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review* (2017) 95-[iv].

⁸⁹ Βλ. και Ι. Πέρβου, «Το αναδυόμενο Δίκαιο της Κρίσης και η Ευαλωτότητα ως Συστατικό Στοιχείο του», σε Κ. Υφαντής/Μ. Σαρηγιαννίδης/Δ. Ακριβούλης (επιμ.), *Πόλεμος και Ειρήνη, Τιμητικός Τόμος Κώστα Χατζηκωνσταντίνου*, 2022.